

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НІЖИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор НДУ імені Миколи Гоголя

_____ проф. О.Д. Бойко

"__" _____ 2016 р.

**ПРОГРАМА
ФАХОВИХ ВСТУПНИХ ВИПРОБУВАНЬ З ГЕОГРАФІЇ
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ: 01 ОСВІТА
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ: 014 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ГЕОГРАФІЯ)
ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ: СПЕЦІАЛІСТ
ФОРМА НАВЧАННЯ: ДЕННА, ЗАОЧНА**

Розглянуто та схвалено на засіданні
кафедри географії
25 січня 2016 р.
Протокол №7

Ніжин - 2016

Програма фахових вступних випробувань на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст у галузі знань 01 "Освіта", спеціальності 014 "Середня освіта" (географія). – НДУ імені Миколи Гоголя, 2016 р. – 15 с.

Укладачі: д.г.н., проф., зав. каф. географії Барановський М.О.
д.г.н., проф. Смаль В.В.
к.г.н., доц. Барановська О.В.
к.г.н., доц. Філоненко Ю.М.
к.г.н., доц. Афоніна О.О.
к.г.н., доц. Остапчук В.В.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	4
I. Основні вимоги до знань і умінь	4
II. Критерії оцінювання знань і вмінь	6
III. Форма проведення вступного іспиту, структура завдань	7
IV. Зміст навчального матеріалу	8
1. Загально географічні питання	8
2. Фізична географія	8
3. Економічна та соціальна географія світу	11
4. Економічна та соціальна географія країн і регіонів світу	12
5. Економічна та соціальна географія України	13
V. Список рекомендованої літератури	14

Пояснювальна записка

Програма вступного іспиту з географії для освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст” включає найважливіші розділи таких географічних дисциплін як загальне землезнавство, геологія, метеорологія і кліматологія, фізична географія материків та океанів, ландшафтознавство, фізична географія України, економічна і соціальна географія світу, економічна та соціальна географія країн і регіонів світу, економічна та соціальна географія України, географія населення, рекреаційна географія тощо.

Обсяг і зміст навчальної програми з вищезазначених курсів узгоджено з діючими програмами, що дозволяє скорегувати міжпредметні зв'язки.

На вступному іспиті з географії студент-бакалавр має показати розуміння основних законів, закономірностей науки, її практичного значення, перспектив розвитку.

Водночас він має продемонструвати своє вміння орієнтуватися в фактичному матеріалі, знання найважливіших джерел його поповнення й оновлення, показати свою обізнаність з роботами визначних вчених, фундаментальних наукових установ, періодичних видань.

Попри те, що дано програма охоплює майже всі географічні дисципліни, перевага віддана питанням теоретичного, типологічного характеру, для розкриття яких необхідно залучати знання великих регіонів і субрегіонів світу, країн, районів, а також на практиці застосовувати знання, отримані під час вивчення географічних дисциплін освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”.

I. Основні вимоги до знань та умінь

1.1. Абітурієнти-бакалаври (спеціалісти) повинні знати:

- закономірності осьового обертання та орбітального руху Землі, їх наслідки та значення для процесів, що відбуваються в географічній оболонці;
- будову атмосфери та інших оболонок Землі;
- основні закономірності загальної циркуляції атмосфери, поняття про повітряні маси та атмосферні фронти;
- класифікацію кліматів Землі;
- внутрішню будову Землі і типи земної кори;
- геологічну діяльність річок, льодовиків, вітру, морів;
- основні структурні елементи земної кори;
- особливості еволюції геологічної історії Землі;
- геохронологічну та стратиграфічну шкалу;
- форми, елементи форм та типи рельєфу, фактори рельєфоутворення;
- основні типи морфоскульптури та морфоструктури суші та Світового океану;
- поняття про біосферу, закономірності поширення живої речовини на Землі
- фактори ґрунтоутворення, структуру та різновидності ґрунтів, загальні закономірності географії ґрунтів;
- загальні географічні закономірності Землі;
- фізико-географічну характеристику всіх материків і океанів;
- географічне положення, рельєф, клімат та геологічну будову України;
- внутрішні води України, рослинний і тваринний світ;
- класифікацію ландшафтів України, фізико-географічне районування;
- особливості динаміки та природного руху населення світу;
- закономірності розміщення людей на Землі, особливості світових урбанізаційних процесів;
- етапи формування політичної карти світу;

- закономірності розміщення природних ресурсів;
- характеристику світового господарства, його основних складових частин;
- характеристику галузей промисловості та сільського господарства світу, транспорту, зовнішньоекономічних зв'язків;
- особливості ЕГП країн і регіонів світу, економіко-географічну характеристику провідних держав світу;
- ЕГП, природно-ресурсний потенціал та населення України;
- галузеву та територіальну структуру господарства України та її провідних міжгалузевих комплексів;
- структуру та особливості розвитку АПК країни, транспорту та зовнішньоекономічних зв'язків;
- економіко-географічну характеристику районів України;
- особливості масштабу і характеру впливу суспільства на природу;
- сутність і структуру природокористування, форми охорони довкілля;
- геополітичну ситуацію в Україні;
- комплексну географічну характеристику Чернігівської області.

1.2. Абітурієнти-бакалаври (спеціалісти) повинні мати такі навички та уміння:

- ◆ користуватися географічними картами та атласами, визначати географічні координати;
- ◆ будувати графіки, стовпчикові і колові діаграми, проводити різноманітні статистичні обрахунки;
- ◆ аналізувати таблиці та тематичні карти;
- ◆ складати рівняння водного балансу, визначати витрати води, основні характеристики і фактори стоку, будувати поперечні розрізи річки, озера;
- ◆ визначати мінерали різних класів та гірські породи різного походження;
- ◆ встановлювати залежність між рельєфом та тектонічною будовою;
- ◆ виявляти морфологічні частини ландшафту, будувати комплексний фізико-географічний профіль;
- ◆ характеризувати географічні пояси суші і океану;
- ◆ визначати механічний склад ґрунту, його структуру;
- ◆ описувати ґрунтовий розріз;
- ◆ вести різні види топографічних зйомок на місцевості, користуватися геодезичними інструментами;
- ◆ креслити топографічні карти;
- ◆ давати характеристику географічного положення океану та материка за типовим планом;
- ◆ давати загальну фізико-географічну характеристику материків і океанів за типовим планом;
- ◆ виявляти закономірності географічної зональності материків, характерні особливості ґрунтового-рослинного покриву, тваринного світу;
- ◆ давати оцінку фізико-географічного положення України;
- ◆ співставляти фізичну, тектонічну та геологічну карти, робити на основі цього висновки про взаємозв'язок між тектонічною будовою, рельєфом, походженням і поширенням корисних копалин;
- ◆ аналізувати ландшафтну карту і схему фізико-географічного районування України;
- ◆ складати фізико-географічну характеристику природних зон, висотних країн;
- ◆ будувати і аналізувати графіки динаміки показників природного руху населення;
- ◆ будувати статево-вікову піраміду, карту густоти населення;
- ◆ визначати показники міграційної рухомості населення, характеризувати

- розселення певного району;
- ♦ оцінювати вплив природних і соціально-географічних факторів на розміщення галузей промисловості;
- ♦ аналізувати галузеву структуру району, виділяти елементи територіальної структури господарства регіону (країни);
- ♦ аналізувати геополітичне положення країн і регіонів світу;
- ♦ аналізувати демографічну ситуацію в окремих регіонах світу, робити демографічний прогноз, складати демографічну програму;
- ♦ характеризувати економіко-географічне та геополітичне положення України;
- ♦ аналізувати особливості розвитку та розміщення різних галузей промисловості та сільського господарства України;
- ♦ складати порівняльну характеристику економіко-географічних районів України;
- ♦ давати оцінку ЕГП країн і регіонів світу;
- ♦ визначати роль і місце окремих країн і регіонів у світовому господарстві;

II. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ І ВМІНЬ

Оцінка **“відмінно”** виставляється за ґрунтовну відповідь, коли студент вільно володіє матеріалом, логічно і послідовно його розкриває, оперує науковою термінологією, використовує й дає критичну оцінку широкого кола наукових джерел, здійснює самостійний аналіз засвоєного матеріалу, супроводжує виклад матеріалу статистичним цифровим матеріалом, використовує сучасні теорії та методи наукових досліджень, вміє застосовувати теоретичні знання на практиці.

Оцінка **“добре”** виставляється за ґрунтовну відповідь, послідовний і систематизований виклад матеріалу. Однак при відповіді студент допускає певні неточності в трактуванні окремих питань чи проблем, у викладі фактів, визначень чи понять, поясненні класифікацій, відчуває труднощі при проведенні теоретичних узагальнень, не використовує достатньої кількості наукових джерел і статистичного матеріалу.

Оцінка **“задовільно”** виставляється тоді, коли студент в основному орієнтується у суті питання чи проблеми, але не може достатньо аргументовано сформулювати висновки, провести певні узагальнення, вміло пов'язати теоретичні узагальнення з практикою, відчуває значні труднощі у логічному викладі змісту питання, недостатньо переконливо і впевнено висловлює свої думки.

Оцінка **“незадовільно”** виставляється у тому разі, коли студент зовсім не орієнтується у суті питань, не володіє необхідним понятійним апаратом, не опанував мінімуму наукових джерел, не знає основоположних питань географічної науки, не може дати відповіді на додаткові запитання. Відповідь відсутня.

За шкалою ECTS

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу (як приклад)
A	відмінно	90–100
B	добре	83-89
C	добре	74-82
D	задовільно	64-73
E	задовільно	60–63
FX	незадовільно	Менше 60

III. ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ ВСТУПНОГО ІСПИТУ, СТРУКТУРА ЗАВДАНЬ

Екзамен з географії проводиться у письмовій формі.

Кожен екзаменаційний білет включає три питання теоретичного змісту з дисциплін, питання яких винесені на екзамен, а також 10 тестових завдань.

Наприклад завдань вступного випробування:

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет природничо-географічний

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Голова приймальної комісії
НДУ імені Миколи Гоголя
_____ (ПІБ)

« ____ » _____ 2016 р.

Завдання для вступних випробувань з географії

Галузь знань: 01 Освіта

Напрямок підготовки (спеціальність): 014 Середня освіта (географія)

Форма навчання: денна, заочна

Освітньо-кваліфікаційний рівень: спеціаліст

Теоретичні завдання

1. Дайте визначення політичної карти світу. Розкрийте особливості формування політичної карти світу у ХХ та на початку ХХІ ст. (30 балів).
2. Назвіть головні причини виникнення океанічних течій. Схарактеризуйте загальну схему поверхневих течій Світового океану (25 балів).
3. Вкажіть основні кліматотвірні чинники. Розкрийте особливості їх прояву на території Північної Америки (25 балів).

Тестові завдання

(кожна правильна відповідь оцінюється у 2 бали)

1. У Шебелинському родовищі зосереджені запаси: а) нафти; б) залізних руд; в) газу; г) ртутних руд.
2. Яка з названих областей України межує відразу із чотирма державами світу: а) Черкаська; б) Закарпатська; в) Кіровоградська; г) Дніпропетровська.
3. Токайдо – найбільший у Японії: а) мегалополіс; б) національний парк; в) підводний тунель; г) технополіс.
4. Якою буде тривалість дня, якщо азимут сходу Сонця становить 75° , а заходу - 285° ? а) 10 год.; б) 12 год.; в) 14 год.; г) 16 год.
5. Яке з названих міст є рекреаційним центром на узбережжі Азовського моря? а) Алушта; б) Генічеськ; в) Коблеве; г) Очаків.
6. Найдалі від Києва розміщується місто: а) Житомир; б) Черкаси; в) Полтава; г) Біла Церква.
7. Яке з названих міст України має найбільшу кількість населення? а) Маріуполь; б) Кривий Ріг; в) Херсон; г) Ужгород.

8. Скільки горизонталей проведено на карті між береговою лінією Тихого океану і вершиною гори Костюшко, якщо висота перерізу рельєфу становить 100 м: а) 22; б) 5; в) 18; г) 12.

9. Які класифікаційні одиниці виділені на ландшафтній карті України?: а) класи, типи, види; в) райони, підрайони, ареали; б) зони, підзони, райони; г) країни, провінції, області.

10. Кут між дійсним і магнітним меридіанами називається? а) дирекційний; б) схилення; в) зближення; г) азимут

IV. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. ЗАГАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПИТАННЯ

Етапи формування сучасної географії. Розвиток географічної науки. Сучасні уявлення про систему географічних наук, її методологічні основи. Об'єкт і предмет дослідження географії. Місце географії у вирішенні проблеми "суспільство-природа". Фізична географія (загальна землезнавство, регіональна фізична географія).

Економічна географія (загальна і регіональна економічна географія, галузеві економіко-географічні дисципліни).

Картографія. Сутність і властивості географічних карт, їх практичне і наукове значення. Карта як джерело знань. Класифікація карт. Тематичне картографування. Географічні атласи.

Поняття про міждисциплінарні напрямки розвитку географічної науки. Країнознавство і краєзнавство., їх зміст. Історична географія. Географічне ресурствознавство. Медична географія. Рекреаційна географія.

Роль географії в епоху науково-технічної революції, посилення її перетворюючого (конструктивного) значення. Проблема взаємодії суспільства і природи. Охорона і перетворення оточуючого середовища, раціональне використання природних ресурсів - загальне завдання фізичної і економічної географії. Сучасні методи географічних досліджень. Географічний прогноз. Географічна експертиза.

Географічна література. Географічні організації в Україні і за кордоном.

2. ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ

Загальний географічний огляд Землі. Теоретичні основи фізичної географії.

Земля як планета. Положення Землі у просторі. Фізичні властивості Землі (форма, розміри, густина, тиск, температура). Рух Землі і його наслідки (зміна дня і ночі, пори року).

Оболонки Землі (сфери). Літосфера, атмосфера, гідросфера, біосфера. Поняття про географічну оболонку.

Літосфера. Внутрішня будова Землі. Поняття про літосферу та земну кору. Континентальний, океанічний, перехідний типи земної кори. Склад земної кори. Мінерали і гірські породи. Діагностичні ознаки мінералів. Генетична класифікація гірських порід. Ендогенні й екзогенні геологічні процеси. Тектонічні рухи та їх види. Інтрузивний та ефузивний магматизм. Основні структурні елементи земної кори. Древні та молоді платформи (плити); складчасті пояси і області; сучасні геосинклінальні пояси, рифтові зони. Землетруси та їх види. Теорія глобальної тектоніки плит. Головні етапи геологічної історії Землі. Події неоген-антропогенового часу і їх значення для формування сучасних природних умов Землі. Сучасна

геохронологічна шкала.

Корисні копалини. Генетичні типи корисних копалин: осадочні, метаморфічні, магматичні. Горючі, металічні (рудні) і неметалічні (нерудні) корисні копалини. Корисні копалини платформених і складчастих областей.

Рельєф Землі. Зміст таких понять як “рельєф”, “форми рельєфу”. Процеси і фактори рельєфоутворення. Генетичні типи рельєфу за І.П.Герасимовим і Ю. А. Мещеряковим.

Поняття про геотектуру, морфоструктуру, морфоскульптуру. Типи морфоструктури платформених і складчастих областей Землі. Типи морфоскульптури і закономірності їх поширення. Особливості макрорельєфу материків. Основні геотектури дна Світового океану: підводна окраїна материка; перехідна зона; ложе океану; серединні хребти. Морфоструктури дна Світового океану.

Геологічні, тектонічні та геоморфологічні карти, їх зміст і легенда .

Атмосфера. Межі, склад, будова атмосфери. Походження атмосфери та її роль у житті на Землі. Взаємодія атмосфери з іншими оболонками Землі. Радіаційний і тепловий баланс Землі. Закономірності розподілу тепла на Землі. Теплові пояси.

Атмосферний тиск. Розподіл поясів атмосферного тиску в нижній тропосфері. Постійні та сезонні центри дії атмосфери (області високого та низького тиску).

Повітряні маси. Поняття про повітряні маси. Географічні (зональні) типи повітряних мас. Повітря морське та континентальне. Поняття “атмосферний фронт”. Головні кліматологічні фронти: арктичний (антарктичний), помірні (полярні), тропічні. Фронти: теплий, холодний і фронт оклюзії.

Циклон і антициклони. Поняття “циклон”, “антициклон”. Стадії їх розвитку. Види циклонів і антициклонів. Малі атмосферні вихори: тромби (торнадо), смерчі.

Загальна циркуляція атмосфери. Особливості циркуляції нижніх і верхніх шарів атмосфери. Головні фактори, які визначають загальну циркуляцію нижніх шарів атмосфери (тропосфера і нижня стратосфера). Поняття про вітер. Планетарна схема розподілу тиску і переважаючі вітри (пасати, західні вітри помірних широт, південно-східні в антарктичних і північно-східні в арктичних широтах). Мусони. Струменні течії. Атмосферні вихори (циклони і антициклони) - найважливіші елементи загальної циркуляції атмосфери. Широтні та меридіональні типи циркуляції атмосфери. Місцеві вітри.

Атмосферні опади. Види опадів. Генетичні види опадів. Закономірності розподілу опадів на Землі в залежності від розподілу тепла і особливостей циркуляції атмосфери. Атмосферне зволоження. Коефіцієнт зволоження. Радіаційний індекс сухості. Закономірності розподілу атмосферного зволоження: зони надлишкового, помірного та недостатнього зволоження.

Погода. Визначення поняття. Елементи погоди. Класифікація погод. Служба погоди. Проблема завбачення погоди.

Клімат. Визначення поняття. Фактори кліматоутворення. Класифікація кліматів Землі (В.П.Кеппена, Б.П.Алісова). Кліматичне районування (за Б.П.Алісовим). Зміни і коливання клімату. Вплив антропогенного фактора на клімат. Проблема завбачення клімату майбутнього. Кліматичні карти.

Гідросфера. її склад, взаємодія з іншими оболонками Землі. Кругообіг води (вологообмін) і баланс вологи на Землі.

Світовий океан і його поділ. Фізичні та хімічні властивості морської води. Гідрологічні особливості (температурний режим води, морський лід). Динаміка океанічних вод. Хвилі. Морські течії. їх класифікація. Загальна схема поверхневих течій. Особливості загальної циркуляції вод Світового океану. Особливості рельєфу дна Світового океану і його складових частин. Ресурси Світового океану, їх сучасне

використання і проблеми охорони.

Води суші. Підземні води, їх види і походження. Роль підземних вод у фізико-географічних процесах. Поверхневі води (річки, озера, болота, водосховища, льодовики). Визначення понять “річка”, “річкова мережа”, “гідрографічна мережа”, “річковий басейн”. Класифікація рік за джерелами живлення і водним режимом (за А.І.Воєйковим, М.І.Львовичем). Озера. Визначення поняття “озеро”. Типи озерних улоговин за походженням. Географічний розподіл озер на Землі. Болота, як природний комплекс. Визначення “болото” і “заболочені землі”. Класифікація боліт. Закономірності розвитку і розповсюдження боліт.

Льодовики. Поняття “льодовик”. Морфологічні типи льодовиків. Сучасне зледеніння Землі, його розміри, розповсюдження і динаміка. Комплексні характеристики найбільш крупних водних об'єктів Землі (річки: Амазонка, Ніл, Конго, Міссісіпі, Янцзи, Волга, Дунай, Об, Єнісей, Амур; озера: Каспійське, Аральське, Байкал, Великі Північно-Американські, озера Східної Африки). Роль поверхневих вод у ландшафті. Використання поверхневих вод. Проблема їх раціонального використання і охорони.

Поняття про біосферу. Життєві угруповання організмів. Біологічна продуктивність і біомаса різних природних комплексів. Ноосфера. Визначення поняття “географічна оболонка”, її межі. Закономірності будови і розвитку: єдність, цілісність, ритмічність, полярна симетрія, зональність і азональність.

Географічні пояси Землі, їх коротка характеристика. Спектри висотної поясності в різних географічних поясах. Територіальні і аквальні природні комплекси.

Поняття про фізико-географічне районування. Система таксономічних одиниць. Ландшафт. Морфологічні одиниці ландшафту, принципи їх виявлення.

Географічне середовище і суспільство. Значення географічного середовища для суспільного виробництва. Поняття про природні умови та природні ресурси.

Розвиток географічної науки і сучасна фізична географія. Основні етапи розвитку географічної науки. Методи сучасних фізико-географічних досліджень. Моніторинг природного середовища.

Фізико-географічне районування. Поняття про галузеве (компонентне) і комплексне фізико-географічне районування. Система таксономічних одиниць фізико-географічного районування, яка прийнята в курсі фізичної географії материків: материк - субконтинент або група країн - фізико-географічна країна. Значення фізико-географічного районування.

Фізико-географічне огляд материків: Євразія, Африка, Австралія, Північна і Південна Америка, Антарктида. Загальний огляд, формування, тектонічна будова, рельєф, корисні копалини, клімат, води суходолу, ґрунти, рослинність, тваринний світ, сучасні ландшафти, особливості територіальної диференціації природи (широтна зональність і висотна поясність ландшафтів), фізико-географічне районування. Вплив антропогенного фактора на сучасні ландшафти. Основні екологічні проблеми. Території, що охороняються.

Фізична географія України. Історія дослідження території України. Особливості геотектонічної будови території України. Четвертинний період на території України і його вплив на формування сучасних ландшафтів.

Найбільші басейни і родовища осадочних, магматичних і метаморфічних корисних копалин України. Основні риси рельєфу України (типи морфоструктури та морфоскульптури). Геоморфологічне районування. Кліматичні фактори і основні особливості клімату України. Кліматичне районування і кліматичні ресурси. Моря, що омивають територію України (основні особливості природи, екологічні проблеми). Внутрішні води і водні ресурси України. Особливості ґрунтового покриву України (географія ґрунтів, їх властивості). Рослинний і тваринний світ. Червона книга України: рідкісні види тварин і рослин та ті, що знаходяться під загрозою зникнення.

Несприятливі фізико-географічні процеси та явища. Природоохоронні території.

Зональні та азональні типи ландшафтів України та їх коротка характеристика. Фізико-географічне районування України (за О.М.Мариничем, П.Г.Шищенком). Комплексна характеристика природних зон та висотних країн. Екологічний стан території України.

Проблеми раціонального використання та охорони природних ресурсів.

3. ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ СВІТУ

Сучасна політична карта світу. Основні етапи формування політичної карти світу (на прикладі Європи, Азії, Африки, Америки). Типологія країн сучасного світу. Форми правління та адміністративно-територіального устрою. Сучасні тенденції міжнародних політичних відносин.

Природні ресурси і охорона оточуючого середовища. Поняття про природні умови і ресурси, їх класифікація. Значення природних умов і ресурсів для розвитку та спеціалізації господарства країн і районів. Нові тенденції в ресурсоспоживанні світу. Поняття природно-ресурсного потенціалу території. Проблема ресурсозабезпечення в умовах НТР і охорона оточуючого середовища. Антропогенний вплив на природне середовище. Оцінка, освоєння, охорона і відтворення природних ресурсів. Мінеральні, земельні, кліматичні, водні, рекреаційні та бальнеологічні ресурси.

Географія населення. Населення як центральна ланка в процесі суспільного відтворення. Національний (етнічний) склад населення світу. Динаміка, чисельність і відтворення населення світу; демографічний вибух і демографічна політика в країнах різних соціально-економічних типів. Урбанізація як одна із форм суспільного поділу праці. Географічні форми розселення. Картографування населення. Праці К.Г.Воблого, Д.І.Богорада, М.М.Баранського, В.В.Покшишевського, Б.С.Хорева та ін. вчених з географії населення.

Світове господарство. Етапи формування світового господарства. Найсуттєвіші риси та фактори розвитку світового господарства початку ХХІ ст. Особливості розвитку складових частин сучасного світового господарства: країн розвинутою ринковою економікою, нових індустріальних країн, найменш розвинутих країн, країн перехідної та централізовано-планової економіки.

Міжнародний поділ праці. Інтеграційні та дезінтеграційні процеси в сучасному світовому господарстві. Світове господарство в період НТР. Сутність і основні напрямки НТР. Поняття про науково-технічний прогрес і НТР; сутність НТР. Основні напрямки НТР. Зрушення в галузевій структурі в період НТР. Вплив НТР на розміщення продуктивних сил. НТР і оточуюче середовище.

Географія галузей світового господарства. Промисловість світу. Загальна характеристика. Зміни, що відбулися в галузевій та територіальній структурі промисловості в останні десятиріччя. Географія основних галузей промисловості світу: машинобудування, чорної та кольорової металургії, паливно-енергетичної, хімічної, лісової, текстильної. Особливості розвитку окремих галузей промисловості в країнах різного типу.

Світове сільське господарство. Природні передумови та соціально-економічні фактори розвитку сільського господарства світу. Сільське господарство і НТР. "Зелена революція" в країнах, що розвиваються. Основні географічні типи сільського господарства. Географія галузей рослинництва і тваринництва світу.

Світова транспортна система. Регіональні транспортні системи. Географія основних видів транспорту.

Міжнародні економічні зв'язки. Основні форми. Світова торгівля: товарообіг, товарна структура, географічний розподіл. Міжнародні кредитно-фінансові

відносини. Науково-технічні зв'язки. Надання міжнародних послуг. Глобальні проблеми людства. Сутність глобальних проблем людства. Найважливіші проблеми сучасності: відвернення світового ядерного конфлікту і припинення гонки озброєнь; енерго-сировинна; освоєння ресурсів Світового океану; продовольча; охорона оточуючого середовища; демографічна; подолання відсталості країн, що розвиваються.

4. ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ РЕГІОНІВ ТА КРАЇН СВІТУ

Європа. Загальна характеристика країн Європи. Склад і економіко-географічне положення. Природно-ресурсні чинники. Демографічні чинники. Основні риси географії господарства. Внутрішні розбіжності. Північна Європа. Центральна Європа, в тому числі - Західна і Східна. Південна Європа. Економічно найрозвиненіші країни континенту - Німеччина, Франція, Італія, Великобританія. Країни Східної Європи - держави перехідного періоду економіки до ринкових відносин.

Азія. Територія і чисельність населення регіону. Економіко-географічне положення на торговельних шляхах із Європи в Індійський та Тихий океани. Різноманітність природних ресурсів. Населення. Демографічна ситуація, високий природний приріст, особливості розміщення населення і урбанізації. Господарство. Вузька спеціалізація господарства, експортна спрямованість, переважання сільського господарства і видобувної промисловості. Поділ на субрегіони. Центральна і Східна, Південно-Західна, Південна, Південно-Східна Азія. Країна з найвищим рівнем економічного розвитку - Японія. Найбільші країни континенту - Китай та Індія.

Африка. Загальна характеристика Африки як регіону, в групі країн, що розвиваються. Формування сучасної політичної карти Африки в ході національно-визвольної боротьби її народів і розпаду колоніальної системи. Різноманітність природних умов і ресурсів на материку. Головні особливості населення континенту. Африка як регіон концентрації економічно найвідсталіших країн, як найменш індустріалізований регіон в світі. Провідне значення видобувних галузей. Аграрний характер економіки більшості африканських країн. Субрегіони континенту: Північна, Західна, Центральна, Східна і Південна Африка. ПАР - єдина африканська республіка, яка належить до групи високорозвинених держав.

Америка. Загальна характеристика країн континенту. Північна Америка. Держави, що розташовані в Північній Америці, їх економіко-географічна характеристика. США - головна країна світового господарства. Різноманітність природно-ресурсних факторів. Особливості формування населення. Соціально-економічні фактори розвитку господарства. Високий рівень концентрації капіталу і виробництва. Галузева і територіальна структура промисловості, сільського господарства, транспорту. Зовнішньоекономічні зв'язки. Економіко-географічна характеристика основних економічних районів.

Латинська Америка. Своєрідність Латинської Америки в групі країн, що розвиваються. Сучасна політична карта. Природно-ресурсні чинники. Господарство. Характер і ступінь територіальної концентрації господарства. Субрегіони: Мексика, Центральна Америка, Вест-Індія, Андійські країни, країни Північного Сходу Південної Америки, Бразилія, Ла-Платські країни.

Австралія і Океанія. Загальна економіко-географічна характеристика.

Російська федерація, Білорусь, Молдова, республіки Балтії (Литва, Латвія і Естонія), республіки Закавказзя (Грузія, Вірменія, Азербайджан), Казахстан, республіки Середньої Азії (Киргистан, Таджикистан, Туркменія, Узбекистан).

Республіки СНД. Загальна економіко-географічна характеристика. Економіко-географічне положення. Природні умови і ресурси. Демографічна ситуація.

Особливості господарського розвитку в період переходу до ринкових відносин. Економічні зв'язки.

5. ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

Історія формування території держави. Сучасне географічне положення. Місце України в Європі та світі за економічним потенціалом та рівнем життя населення. Природно-ресурсний потенціал. Забезпеченість різними видами природних ресурсів. Розміщення основних басейнів та родовищ корисних копалин. Методи оцінки сумарного природно-ресурсного потенціалу України.

Населення України. Особливості демографічної ситуації. Географія найбільших національностей. Особливості розміщення населення. Типи населених пунктів. Регіональні відмінності в рівні урбанізованості.

Загальна характеристика господарства України. Сучасні особливості розвитку та структури господарства. Структурна перебудова економіки на ринкових засадах.

Промисловість України. Загальна характеристика розвитку і розміщення промисловості.

Структура паливно-енергетичного комплексу, місце і роль в економіці України. Основні райони вугле-, нафто-, газовидобутку. Розміщення найбільших електростанцій різного типу.

Металургійний комплекс. Райони чорної металургії. Фактори, що обумовили їх розвиток, найбільші центри. Сировинна база, особливості розміщення підприємств кольорової металургії. Перспективи розвитку металургії України.

Машинобудівний комплекс. Принципи розміщення підприємств основних підгалузей. Найбільші райони та вузли машинобудування, їх спеціалізація. Реформування галузі в сучасних умовах.

Структура комплексу хімічної індустрії. Сировинна база, географія головних підгалузей, основні райони розвитку та найбільші центри.

Лісовиробничий комплекс. Райони заготівлі та головні підгалузі деревообробки. Целюлозно-паперова промисловість.

Галузева структура, умови та чинники розвитку і розміщення підприємств будівельної індустрії. Найбільші центри. Структура соціального комплексу. Легка промисловість: особливості територіальні організації; найбільші центри. Характеристика основних підгалузей харчової промисловості. Галузі сфери послуг і їх значення для населення.

Агропромисловий комплекс. Значення в економіці країни. Сільське господарство - провідна ланка АПК. Структура сільськогосподарських угідь. Зернове господарство. Географія вирощування технічних культур. Овочівництво та баштанництво. Структура тваринництва, географія його провідних галузей. Сільськогосподарські зони України.

Транспортний комплекс України. Характеристика роботи основних видів транспорту України. Міжнародні транспортні коридори.

Зовнішньоекономічні зв'язки України. Товарна структура та географія зовнішньоекономічних зв'язків України. Інвестиційні процеси в Україні. Території зі спеціальним економічним статусом. Транскордонне співробітництво.

Економіко-географічне районування України. Історія та наукові основи економіко-географічного районування. Сучасна мережа економіко-географічних районів. Склад їх території, ЕГП, природно-ресурсний потенціал, провідні галузі промисловості та сільського господарства, найбільші економічні вузли та центри. Проблеми та перспективи розвитку районів.

V. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Багров М.В. Землезнавство: навчальний посібник / М.В. Багров, В.О. Боков, І.Г. Черваньов. – К.: Либідь, 2000. – 387 с.
2. Барановська О.В. Фізична географія материків і океанів: навчальний посібник у 2 ч. / О.В. Барановська. – Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2013. – Ч.1: Світовий океан, Африка, Австралія, Океанія, Південна Америка. – 306 с.
3. Барановський М.О. Географія населення: навчальний посібник / М.О. Барановський. - Ніжин: НДПУ імені Миколи Гоголя, 2002. – 191 с.
4. Безуглий В.В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн: навчальний посібник / В.В. Безуглий. – К.: ВЦ “Академія”, 2005. – 704 с.
5. Волошин І.І. Географія Світового океану: навчальний посібник / І.І. Волошин, В.Г. Чирка. – К.: Перун, 1996. – 220 с.
6. Волошин І.І. Загальне землезнавство. - Ніжин: НДПУ, 2002. - 294 с.
7. Географія світового господарства (з основами економіки): навчальний посібник / Я.Б. Олійник та ін.; за ред. Я.Б. Олійника, І.Г. Смирнова. – К.: Знання, 2011. – 640 с.
8. Економічна і соціальна географія світу: навчальний посібник (за ред. С.П. Кузика). – Львів: Світ, 2002. – 672 с.
9. Зедледух Р.М. Картографія з основами топографії: навчальний посібник / Р.М. Земледух. – К.: Вища школа, 1995. – 356 с.
10. Маринич О.М. Фізична географія України: підручник / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К.: Знання, 2003. – 479 с.
11. Міхелі С.В. Основи ландшафтознавства: курс лекцій: навчальний посібник / С.В. Міхелі. – Кам’янець-Подільський: Абетка-Нова, 2002. – 214 с.
12. Основи загальної гідрології: навчальний посібник (за ред. С.С.Левківського) - К.: Вища школа, 1975. -190 с.
13. Панасенко Б.Д. Фізична географія материків та океанів: навчальний посібник / Б.Д. Панасенко. – Ч.1. – Вінниця: ПП “Едельвейс і К”, 2008. – 588 с.
14. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії: навчальний посібник / М.Д. Пістун. – К.: Вища школа, 1996. – 231 с.
15. Половина І.П. Фізична географія Європи: навчальний посібник / І.П. Половина. - Київ: АртЕК, 1998. - 272 с.
16. Свинко Й.М. Геологія: підручник / Й.М. Свинко, М.Я. Сивий. – К.: Либідь, 2003. – 432 с.
17. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу: навчальний посібник / І.В. Смаль. – Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2010. – 276 с.
18. Соціальна і економічна географія світу: навчальний посібник (за ред. Кузика В.П.). – Тернопіль: Підручники і посібники, 1998. – 256 с.
19. Соціально-економічна географія України: навчальний посібник (за ред. проф. О.І. Шаблія. - Львів: Світ, 2000. – 608 с.
20. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навчальний посібник / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
21. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: навчальний посібник / О.Г. Топчієв. – Одеса, Астропринт, 2009. – 544 с.
22. Федорищак Р.П. Загальне землезнавство: навчальний посібник / Р.П. Федорищак. - К.: Вища школа, 1995. - 223 с.
23. Чорний І.Б. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства: навчальний посібник / І.Б. Чорний. – К.:Вища школа, 1995. – 240 с.
24. Чернюк Л.Г. Економіка та розвиток регіонів (областей) України: навчальний

- посібник / Л.Г. Чернюк, Д.В. Клиновий. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 644 с.
25. Шаблій О.І. Основи суспільної географії: підручник / О.І. Шаблій. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 296 с.
26. Юрківський В.М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни: навчальний посібник / В.М. Юрківський. - К.: Либідь, 2001. – 276 с.